

Národní kulturní památky České republiky

Věra KUČOVÁ

ANOTACE: Článek připravený u příležitosti vyhlášení další početné skupiny národních kulturních památek České republiky s účinností od 1. července 2010 má za cíl provést krátkou rekapitulaci vývoje pojetí této kategorie kulturního dědictví u nás. Jeho záměrem je připomenout i posuny v typologickém zastoupení památek, jež jsou za národní kulturní památky prohlašovány, a samozřejmě i více přiblížit skupinu nově prohlášených národních kulturních památek včetně úvahy o její typologické skladbě.

1

Od 1. července 2010 se o 38 položek rozšířil soubor našich kulturních památek, kterým je vládou přiznán přívlastek „národní“ (dále jen NKP).¹ Česká republika tedy nyní má 276 NKP, zahrnujících památky movité i nemovité.² Soubor NKP byl v posledních několika letech rozšiřován relativně krátce za sebou, Zprávy památkové péče tuto skutečnost zatím v posledních desetiletích hlouběji nereflektovaly.³ Uvědomíme-li si, že je soubor NKP vytvářen téměř padesát let, je správné připomenout, v jakých etapách a v jakém pojetí vznikal.

První skupina NKP zahrnuje 33 kulturních památek, s odkazem na § 3 tehdejšího památkového zákona č. 22/1958 Sb., podle kterého NKP „tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa“. Usnesením vlády č. 251 ze dne 30. března 1962 byl za NKP prohlášen tematicky velmi vyvážený soubor památek. Je vhodné připomenout, že v této době nebyla kategorie NKP významně politizována.⁴ V roce 1969 byl samostatně prohlášen NKP soubor pozůstatků velkomoravské sídelní aglomerace Staré Město – Uherské Hradiště – Modrá⁵ v souvislosti s probíhajícím velkým výzkumem tehdy zdůrazňovaného tématu

Velké Moravy a vazeb českých zemí na staroslovanské kulturní kořeny i na podporu tohoto výzkumu. V roce 1971 byla prohlášena další jednotlivá NKP – liniová technická památka, kterou je česká část bývalé koněspřežní železnice z Českých Budějovic do Lince. V letech normalizace, zejména po roce 1977, v důsledku zesílení jednostranných, demagogických výkladů historie, byl tendenční i výběr kulturních památek k prohlášení za NKP. To se plně projevilo v souboru NKP vyhlášeném v roce 1978. V této skupině naprosto převládaly památky vážící se k nedávné minulosti takzvaných revolučních tradic a dále k protifašistickému boji a odboji. Status NKP tak například získaly rodný dům Klementa Gottwalda v Dědicích, rodný dům Bohumila Šmerala v Třebíči a památník Josefa Hybeše v Dašicích. Kromě těchto objektů a několika dalších staveb spojených s dělnickým hnutím (Dělnický dům v Kladně, Národní dům v Praze-Karlíně) však většinu NKP z roku 1978 tento status zůstal dodnes, i když vesměs jde o památky memoriální (památník protifašistického odboje v Praze-Kobylisích, pomník obětem katastrofy na dole Nelson v Oseku, Kounicovy

Obr. 1. Červené Poříčí (okres Klatovy), zámek. (Foto Radovan Kodera, 2009)

■ Poznámky

- 1 Nařízení vlády č. 50/2010, o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.
- 2 Není samozřejmě možné v tomto článku vyjmenovat a blíže popsat všechny NKP, ty jsou uvedeny na internetových stránkách NPÚ s možností vyhledávání podle krajů, okresů a klíčových slov (viz: <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/hledani.php>).
- 3 Poslední soubor z roku 2008 byl sice komentován v článku Jiří KRÍŽEK: *Třešně na památkovém dortu*, in: Zprávy památkové péče 68, 2008, č. 4, s. 324–325; v něm ale šlo kromě výčtu NKP spíše o poukázání na další památky, jejichž osud by si zasloužil pozornost společnosti.
- 4 V období po roce 1989 byly z této první skupiny vyřazeny pouze tři památky – hostinec U kaštanu v Praze-Břevnově, Lidový dům v Praze-Novém Městě a Duchcovský viadukt.
- 5 NKP zahrnuje lokality celkem v rozsahu asi 250 ha ve Starém Městě v lokalitách Na Valách, Špitálky, dále lokality Sady a Modrá u Velehradu.

2

3

koleje v Brně-Žabovřeskách, památník odboje v Ploštině, památník partyzánského hnutí v Morávce, památník Vítězství v Javoříčku). Přesto se však do skupiny NKP z roku 1978 dostaly skutečné architektonické skvosty jako Anežský areál v Praze-Starém Městě, bývalý klášter Na Slovanech v Praze-Novém Městě, hrady Rabí a Bezděz, přemyslovské hradiště na Levém Hradci, slovenské hradiště Hůrka ve Starém Plzenci či romantické Babiččino údolí v Ratibořicích.

Zájem o rozšíření souboru NKP přetrvál i v 80. letech 20. století. Příprava dalšího souboru byla zahájena již v roce 1983, a to na základě širšího výběru, který chtěl lépe přiblížit pestrou skladbu památkového fondu. V zadání však bylo opět zdůrazněno, že se má jednat o památky s hodnotou danou zejména kulturněhistorickými a politickými kritérii. Podněty byly sbírány nejen

od odborných pracovišť státní památkové péče, konzultováno bylo i s Ústavem marxismu-leninismu ÚV KSČ.⁶ Mezitím byl v roce 1984, opět z čistě politických důvodů, doplněn soubor rodných domů politických osobností o rodný dům Antonína Zápotockého v Zákolanech při příležitosti 100. výročí jeho narození. V roce 1988 došlo k prohlášení Archivu České koruny,⁷ tvořeného 2525 archiváliemi, které dokumentují českou státnost od doby vlády přemyslovské dynastie.

Příprava početnějšího souboru NKP byla dokončena na přelomu let 1988 a 1989. Soubor celkem 18 NKP byl vyhlášen 19. dubna 1989,⁸ tedy již na sklonku období normalizace. V této skupině se objevily některé objekty významné jen z hlediska dějin dělnického hnutí nebo boje proti fašismu, které byly po roce 1989 ze seznamu NKP opět vyřazeny – například vila Tereza v Praze

Obr. 2. Mariánské Lázně (okres Cheb), lázeňská kolonáda. (Foto Karel Kuča, 2009)

Obr. 3. Karlovy Vary, Císařské lázně. (Foto Karel Kuča, 2009)

na Žižkově, ceněná proto, že zde od roku 1922 sídlilo první sovětské zastupitelství, dále centrum severočeského proletariátu v Liberci zvané Koloseum, pomník partyzánů ve východočeských Leškovicích, rodný dům Ludvíka Svobody v Hroznatíně nebo monumentální památník ostravské válečné operace v Hrabyni. Kromě těchto kulturních památek, později ze seznamu přeřazených do kategorie „běžných“, byly v roce 1989 prohlášeny skutečně významné architektonické památky, například zámek v Českém Krumlově, hrad Křivoklát nebo pražské architektonické skvosty Rudolfinum a Obecní dům, Strahovský klášter (pod názvem Památník národního písemnictví) či brněnský Petřov jako „historicky a urbanisticky významný celek, který plnil důležitou funkci politického a kulturního centra v minulosti, ale má též mimořádné postavení v politicko-spoločenském a kulturním dění dnešního Brna“.⁹

Kategorie NKP byla tedy na konci 80. let 20. století velmi silně politicky zabarvená. Obsahovala tehdy 87 NKP, z nichž téměř polovinu tvořily památníky událostí vážících se k nedávné historii, interpretované v tendenčním duchu doby. Ze starších dějin byly zvýrazněny naše slovanské základy, ať již bájně (hora Říp, pole s památníkem Přemysla Oráče ve Stadicích), či reálně (Staré Město u Uherského Hradiště, Mikulčice, Levý Hradec, Libice nad Cidlinou). Z tradičních hradů a zámků, jak je v souboru NKP známe dnes, šlo pouze o hrady Karlštejn a Přimda, zámek v Litomyšli a letohrádek Hvězda (ukrytý ovšem pod názvem Bílá Hora a obora Hvězda, odkazující z hlediska českých dějin na tragickou bitvu v roce 1620)

■ Poznámky

⁶ Viz Zdeněk CHUDÁREK: *Prohlášení vybraných kulturních památek za národní kulturní památky*, in: *Památky a příroda* 14, 1989, č. 9, s. 521–530.

⁷ Nařízení vlády č. 132/1988 Sb. ze dne 17. srpna 1988, o prohlášení Archivu České koruny za národní kulturní památku. Inventurní seznam archiválií je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, který Archiv České koruny spravuje.

⁸ Nařízení vlády České socialistické republiky č. 55/1989 Sb. ze dne 19. dubna 1989, o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

⁹ Zdeněk CHUDÁREK, cit. v pozn. 6, s. 528.

4

Obr. 4. Kočič (okres Chrudim), kostel sv. Bartoloměje s polygonální zvonici. (Foto Karel Kuča, 2008)

Obr. 5. Střílky (okres Kroměříž), barokní hřbitov. (Foto Věra Kučová, 2009)

Obr. 6. Praha-Vinohrady, kostel Nejsvětějšího Srdce Páně, Josip Plečnik. (Foto Gabriela Čapková, 2009)

a nověji byly mezi NKP zařazeny Český Krumlov a Křivoklát (1989, viz výše).

Bylo tedy jen logické, že v 90. letech 20. století byla snaha rehabilitovat pojetí NKP v duchu nejstaršího seznamu z roku 1962 jako vyvážený soubor nejvýznamnějších architektonických, stavebních a kulturněhistorických památek. Prvním počinem se stalo prohlášení Břevnovského kláštera za NKP v roce 1991.¹⁰ Souběžně došlo k dílčí novele nařízení vlády č. 55/1989, respektive vyřazení několika ryze politických NKP, které status NKP v zásadě kompromitovaly.¹¹ V početné skupině NKP z roku 1995¹² se konečně ocitly klíčové chrámy jako kostel sv. Mikuláše od Kiliána Ig-

5

6

náce Dientzenhofera v Praze-Malé Straně, chrám sv. Bartoloměje v Kolíně a kostel stejného patrona v Plzni, vrcholně gotické jihočeské kostely Nanebevzetí Panny Marie v Kájově a sv. Víta v Českém Krumlově, proboštský kostel sv. Mořice v Olomouci, špičkové poklady pozdně gotického stavitelského umění kostely sv. Mikuláše v Lounech a sv. Barbory v Kutné Hoře a unikátní poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou.

Málokdo si dnes po patnácti letech také uvědomuje, že teprve v roce 1995 byly za NKP prohlášeny první dvě židovské památky, za kterými do naší země po desetiletí přijíždějí statisíce návštěvníků: Starý židovský hřbitov a Stará synagoga v Praze-Josefově. Stejně tak se až v roce 1995 status NKP dostalo klíčovým klášterním areálům Zbraslav, Vyšší Brod, Broumov, Zlatá Koruna, Třeboň, Plasy, Kladruby, Kadaň a Klášterní Hradisko u Olomouce. Teprve rok 1995 přinesl status NKP většímu počtu státních hradů a zámků, u kterých o oprávněnosti jistě nepochybujeme, ja-

ko jsou například Jindřichův Hradec, Strakonice, Horšovský Týn, Bečov nad Teplou, Pernštejn, Velké Losiny, ale i Telč, Kroměříž, Lednice a Valtice, tedy zámky, které se v blízké budoucnosti staly dokonce památkami světového dědictví UNESCO. Skupinu movitých NKP tehdy také obohatila skutečně mimořádná památka, relikviář sv. Maura, po důkladném restaurování zpřístupněný v expozicích hradu a zámku Bečov nad Teplou. Skupina

■ Poznámky

10 Nařízení vlády České republiky č. 111/1991 Sb. ze dne 13. února 1991, o prohlášení Břevnovského kláštera za národní kulturní památku, ve znění Nařízení vlády č. 171/1998 Sb.

11 Nařízení vlády České republiky č. 112/1991 Sb., o zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

12 Nařízení vlády č. 262/1995 Sb. ze dne 16. srpna 1995, o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

7

čtyř NKP z roku 1999¹³ je typologicky velmi heterogenní a zahrnuje unikátní gotický cihlový kostel sv. Mikuláše v Čečovicích, regotizovaný hrad Bouzov, archeologickou lokalitu slovanské hradiště sv. Klimenta z 9. století u Osvětiman a movitou památku Třebechovický betlém. Prohlášení těchto NKP téměř zapadlo, neboť se stalo součástí rozsáhlejšího textového dokumentu, jehož cílem bylo zpřesnění identifikace řady NKP již existujících, které byly stejným dokumentem znovu za NKP prohlášeny.

Historicky nejpočetnější skupina NKP byla prohlášena v roce 2001.¹⁴ Obsahovala celek 56 nových NKP. Bylo by nesprávné – s odstupem více než deseti let – nepřiznat, že tehdy šlo o víceméně pragmatické prohlášení většiny zpřístupněných hradů a zámků v péči státu (a jím řízených institucí a úřadů) za NKP. Bylo to v době, kdy se významně reformoval systém státní správy a vznikaly samosprávné kraje při současném rušení okresních úřadů, v jejichž péči se některé významné areály do té doby nacházely. Za NKP byly

prohlášeny zejména takové kulturní památky, které vzápětí přešly do péče státních památkových ústavů a od roku 2003 do institucionálně sjednoceného Národního památkového ústavu. Ale abychom k této skupině nebyli nespravedliví: kdo by dnes pomyslel, že až v roce 2001 byly za NKP prohlášeny například hrady a zámky Konopiště, Veltrusy, Hluboká nad Vltavou, Mnichovo Hradiště, Kratochvíle, Třeboň, Libochovice, Ploskovice, Krásný Dvůr, Duchcov, Zákupy, Trosky, Hrádek u Nechanic, Buchlovice, Bučovice, Milovice, Vizovice, Vranov nad Dyjí, Bítov, Šternberk, Hradec nad Moravicí – tedy významné objekty, které široká veřejnost vnímá jako rodinné stříbro.

Po etapě úspěšných nominací České republiky k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO (od roku 1992) se projevila snaha přiznat status NKP i těm místům, o kterých se odborná veřejnost domnívala, že je bude možné úspěšně prosadit pro zápis na uvedený seznam. Proto byli v roce 2002 mezi NKP zařazeni i potenciální nominanti k zápisu do seznamu UNESCO, tedy Rožmberská

Obr. 7. Most, kostel Nanebevzetí Panny Marie. (Foto Roman Kursa, 2002)

rybníční soustava, ruční papírna ve Velkých Losinách, klášter s kostelem sv. Prokopa spolu s židovským hřbitovem v Třebíči a industriální památky v Ostravě-Vítkovicích: důl Hlubina, vysoké pece a koksovna Vítkovických železáren.¹⁵

Určitou nevyváženost seznamu NKP z hlediska movitého a nemovitého kulturního dědictví měla napravit skupina NKP vyhlášená v roce 2005 s účinností od ledna 2006,¹⁶ v níž převážily památky movité povahy. Tehdy byly prohlášeny jak významné barokní obrazy (soubor barokních oltářních obrazů Karla Škréty a Petra Brandla),¹⁷ tak soubor gotických soch z období krásného slohu v českých zemích,¹⁸ soubor movitých archeologických nálezů z hradiště Mikulčice z období Velké Moravy,¹⁹ soubor zvonů a cimbálů chrámu sv. Víta v Praze,²⁰ takzvaná Kynžvartská daguerrotypie²¹ a unikátní soubor automobilů NW a Tatra v péči Národního technického muzea v Praze.²²

■ Poznámky

13 Nařízení vlády č. 147/1999 Sb. ze dne 16. června 1999, o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

14 Nařízení vlády č. 132/2001 Sb. ze dne 28. března 2001, o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

15 Nařízení vlády č. 337/2002 Sb. ze dne 19. června 2002, o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

16 Nařízení vlády č. 422/2005 Sb. ze dne 29. září 2005, o prohlášení horského hotelu a televizního vysílače Ještěd u Liberce a některých movitých kulturních památek za národní kulturní památky a o změně některých dalších předpisů.

17 Blíže k výběru včetně jejich výtčů viz <http://monumnet.npu.cz/chruzemi/list.php?KrOk=&Nazev=brandl> (vyhledáno 22. 6. 2010): „...bylo vybráno šest reprezentativních děl – 2 obrazy od Karla Škréty (1610–1674): obraz Madona žehná maltézským rytířům v bitvě u Lepanta (kolem roku 1651) v kostele Panny Marie pod řetězem v Praze 1 na Malé Straně, a obraz Nanebevzetí Panny Marie (asi 1649) v kostele Matky Boží před Týnem v Praze 1 na Starém Městě, a dále 4 obrazy od Petra Brandla (1668–1735): obraz Narození Panny Marie (1703) v kostele Narození Panny Marie v Doksanech, okres Litoměřice, obraz Smrt blahoslaveného Vintíře (1718) v kostele sv. Markéty v Praze-Břevnově, obraz Klanění tří králů (1727) v kostele Zjevení Páně ve Smičicích, okres Hradec Králové, a obraz Křest Kristův (1715–1716) v kostele sv. Jana Křtitele v Manětíně, okres Plzeň-sever.“

Skupinu z roku 2005/2006 doplňují literární památky Kodex vyšehradský, Pasionál abatyše Kunhuty a Velislavova bible.

Předposlední a početnou skupinou NKP je soubor 29 lokalit z roku 2008, jejichž status nabyly právní moci 1. července onoho roku. Blíže tuto skupinu komentoval poněkud hořký článek Jiřího Křížka ve Zprávách památkové péče,²³ takže by jí nebylo nutno blíže anotovat. Právě tato skupina NKP dokládá postupný myšlenkový posun v pojetí kategorie NKP, neboť již nejde dominantně o památky v péči státu, ale dokonce též o některé restituované hrady a zámky (hrady Kost a Český Šternberk, zámky Orlík, Humprecht a Nové Město nad Metují). Je tím posílena objektivní kvalita NKP, posuzovaných bez ohledu na momentální vlastnické vztahy. Ucelenou skupinou NKP z roku 2008 jsou dále vybrané významné kostely v menších městech nebo vesnicích, které již dávno zakotvily v oborové literatuře. Jejich zařazení mezi NKP bylo tedy spíše otázkou prestiže oboru památkové péče, aby se posílila jeho srozumitelnost pro širší veřejnost.²⁴ Soubor NKP z roku 2008 také otevřel cestu stavbám mladším, a to i jiných typologických druhů, jakými jsou rondokubistická vodní elektrárna v Háji u Třeštiny architektů Bohuslava Fuchse a Josefa Štěpánka a již druhá vynikající stavba Jana Kotěry – Národní dům v Prostějově²⁵ – či Liskova vila ve Slezské Ostravě. Typologicky dosud ojedinelou NKP je Rudá věž smrti v Dolním Žďáru u Ostrova, symbolizující období totality se zneužíváním práce politických vězňů.

Na počátku roku 2010 vláda prohlásila počtem druhů nejrozsáhlejší soubor NKP vůbec, a to na svém zasedání dne 8. února. Zpráva vydaná k tomuto aktu tiskovým servisem Ministerstva kultury ČR uvádí: „Soubor nově prohlášených národních kulturních památek obsahuje 33 památek nemovitých a 5 movitých, a to ze všech krajů naší země. Je zaměřen od novodobé architektury 19. a 20. století, přes umělecká díla, technické památky až po vesnickou lidovou kulturu tak, aby byly mezi národními kulturními památkami zastoupeny všechny nejvýznamnější představitelé jednotlivých skupin a typů.“²⁶ Při detailnějším pohledu na typologické rozložení nových NKP lze uvést, že tato souhrnná charakteristika platí, i když novodobé, technické a lidové stavby jsou i nadále vyvažovány novými NKP z oblasti klasických architektonických památek.

Které a jaké tedy jsou „nejmladší“ národní kulturní památky? Nařízení vlády uvádí seznam nových NKP v řazení podle krajů, v kontextu výše uvedeného je tento článek přibližuje v typologickém rozřazení.

Soubor nejvýznamnějších klášterních komplexů byl doplněn o tři další: významný raně středověký cisterciácký klášterní komplex Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, klášter premonstrátů v Chotěšově v podobě přestavby Jakubem Augustonem z poloviny 18. století a Želivský klášter, jeden z nejznámějších areálů s tvůrčím vstupem barokní gotiky Jana Blažeje Santiniho. Církevní architekturu v nových NKP zastupuje i několik jednotlivých kostelů velmi různorodého charakteru: pozdně gotický chrám Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, jeden z našich největších novogotických kostelů – kostel sv. Jakuba Většího v Poličce,²⁷ vrcholně barokní kostel sv. Maří Magdaleny v centru Karlových Varů – jedna z nejzajímavějších staveb Kiliána Ignáce Dientzenhofera –, gotický kostel sv. Bartoloměje v Kočích u Chrudimi, který tvoří jeden celek s přistavěnou polygonální dřevěnou zvonici, a kostel Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze-Vinohradech od slovinského architekta Josipa Plečnika, někdy označovaný za nejvýznamnější českou církevní stavbu 20. století. Typolo-

■ Poznámky

18 Blíže k výběru viz <http://monumnet.npu.cz/chruzemilist.php?KrOk=&Navez=kr%E1sn%E9ho+slohu> (vyhledáno 22. 6. 2010), včetně jejich výčtu: „Vybraný soubor zahrnuje 6 soch, jež jsou typickými reprezentanty uvedeného stylu v Čechách i na Moravě: Plzeňskou madonu (kolem roku 1395) v kostele sv. Bartoloměje v Plzni, sochu Svatý Petr ze Slivice (kolem roku 1395) v kostele sv. Petra v obci Milín, okres Příbram, sochu Svatá Kateřina z Jihlavy (kolem roku 1400) v kostele sv. Jakuba v Jihlavě, Jihlavskou Pietu (kolem roku 1400) v kostele sv. Ignáce v Jihlavě, Třeboňskou madonu (kolem roku 1400) v kostele sv. Jiljí v Třeboni a Šternberskou madonu (kolem roku 1400) v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku, okres Olomouc.“

19 „Ucelený soubor 417 movitých archeologických nálezů pocházejících z velkomoravské sídelní aglomerace v Mikulčovicích je unikátním dokladem vyspělé hmotné kultury Velkomoravské říše v období od 9. století do první poloviny 10. století. Obsahuje především předměty (šperky, součástky výzbroje a výstroje) zhotovené z drahých kovů. Svým rozsahem a kulturně historickou hodnotou náleží k nejdůležitějším souborům svého druhu ve střední Evropě.“ Zdroj <http://monumnet.npu.cz/chruzemilist.php?IdCis=NP%2C200&oTyp=&Limit=25> (vyhledáno 22. 6. 2010).

20 Výběr a význam viz <http://monumnet.npu.cz/chruzemilist.php?IdCis=NP%2C205&oTyp=&Limit=25> (vyhledáno 22. 6. 2010): „...velmi hodnotný historický soubor kampanologických památek tvořený 4 zvony: Zikmund (od Tomáše Jaroše z roku 1549), Václav (od Ondřeje a Matouše na Novém Městě pražském z roku 1542), Jan Křtitel (od Stanislava na Starém Městě pražském z roku

1546) a Josef (od Martina Hillgera z roku 1602), 2 cimbály (od Tomáše Jaroše z roku 1552) a 1 barokním cimbálem (od Zachariáše Deitricha z roku 1735).“

21 „Světově unikátní daguerrotypie znázorňující zátiší ateliéru umělce signovaná vynálezcem prvního prakticky používaného fotografického postupu Luisem J. Mandé Daguerrem (1787–1851), která byla zhotovena postupem s nižší citlivostí ještě před zveřejněním jeho vynálezu v roce 1839. Na rubu vlastnoruční zápis knížete Klemense L. Metternicha, jenž daguerrotypii získal.“ Zdroj <http://monumnet.npu.cz/chruzemilist.php?KrOk=&Navez=daguerrotypie> (vyhledáno 22. 6. 2010).

22 Výběr a význam viz <http://monumnet.npu.cz/chruzemilist.php?IdCis=NP%2C208&oKodKr=11&Limit=25> (vyhledáno 22. 6. 2010): „Vybraný soubor 5 původních automobilů Tatra (NW Präsident z roku 1898, Tatra 11 z roku 1925, Tatra 80 z roku 1935, Tatra 77a z roku 1937 a Tatra 87 z roku 1947) ze sbírek Národního technického muzea v Praze představuje unikátní reprezentanty produkce továrny Nesselsdorfer Wagenbau Fabriks-Gesellschaft Kopřivnice, resp. její nástupnické kopřivnické továrny Tatra. ... Automobily dokládají nejenom vývoj automobilového designu a technického zdokonalování značky, ale současně jde i o svědky různých historických událostí: automobil NW Präsident z roku 1898 je nejstarším automobilem vyrobeným na území tehdejšího Rakouska-Uherska; automobil Tatra 11 z roku 1925 znamenal převratné konstrukční řešení, ze kterého pak vycházely všechny další modely; vůz Tatra 80 vyrobený v roce 1935 byl vyroben jako luxusní typ pro tehdejšího presidenta ČSR T. G. Masaryka v nepočetné sérii; vůz Tatra 77 z roku 1937 je prvním automobilem s aerodynamicky řešenou karoserií na světě; automobil Tatra 87 z roku 1947 proslul jak svojí konstrukcí, tak i tím, že v něm podnikali své cesty kolem světa J. Hanzelka a M. Zikmund.“

23 Jiří KRÍŽEK, cit. v pozn. 3, s. 324–325, který kromě výčtu dalších NKP přinesl spíše povzdech nad tím, že skupina obsahuje převážně prestižní památky tak, aby doplnila NKP v krajích, kde jich dosud bylo méně, a společnost neřeší problém památek chátrajících.

24 Mezi takové patří románské kostely sv. Mikuláše ve Vinci, sv. Jakuba v Jakubu u Kutné Hory, vrcholně barokní Hildebrandtův kostel sv. Vavřince a sv. Zdislavy v Jablonném v Podještědí, další neoddiskutovatelně cenné kláštery (Milevsko, Teplá) a bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje z kláštera ve Velehradě.

25 První NKP zastupující dílo architekta Jana Kotěry představuje Muzeum v Hradci Králové vyhlášené za NKP v roce 1995.

26 Viz <http://www.mkcr.cz/cz/tiskovy-servis/ceska-republika-ma-nove-narodni-kulturni-pamatky-48184/> (vydáno 8. 2. 2010).

27 Za NKP byl vyhlášen zejména proto, že jeho věž ukrývá rodnou světničku hudebního skladatele Bohuslava Martinů.

8

9

10

Obr. 8. *Dobřív (okres Rokycany), vodní hamr. (Foto Pavel Bureš, 2009)*

Obr. 9. *Písek, hřebčinec, plocha dvora. (Foto Jana Štorková, 2009)*

Obr. 10. *Světlce (okres Tachov), jízdnárna. (Foto Radovan Kodera, 2009)*

gicky zcela jedinečnou NKP je barokní hřbitov ve Střílkách, vybudovaný v letech 1730–1743.

Soubor nových NKP obsahuje i pět zámků. Jedná se o areály v Pardubicích a ve Vimperku a zámek Červené Poříčí. Zámek v Průhonicích byl za NKP prohlášen spolu se svým jedinečným krajinným parkem. K zámku v Zákupích, který je již NKP od roku 1995, byla připojena dosud méně známá a veřejnosti stále nepřístupná část jedinečného hospodářského dvora, komplex stájí a koníren, které funkčně k zámku patří.

Typologicky zcela unikátní NKP je budova bývalé jízdnárny ve vsi Světlce u Tachova.

Historizující architekturu konce 19. století reprezentují dvě skvělá díla lázeňského stavitelství v Karlovarském kraji. Jsou to takzvané Císařské lázně v Karlových Varech, okázalá stavba ve stylu francouzské novorenesance osvědčeného atelieru architektů Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera, a Lázeňská kolonáda v Mariánských Lázních, vynikající stavba architektů Hanse Miksche a Juliana Niedzielského z let 1888–1889 s elegantní liténou konstrukcí odlitou v železárnách v Blansku.

Status NKP získala jedna z nejvýznamnějších secesních staveb střední Evropy, vila bankéřské rodiny Otta a Eugenie Primavesiů v Olomouci, postavená podle projektu vídeňských architektů Franze von Krausse a Josefa Tölka v roce 1906.

Fenomén českého architektonického kubismu v souboru NKP reprezentuje jeho vrcholná stavba, kterou je Dům U Černé Matky Boží od Josefa Gočára, vystavěný v letech 1911–1912 na exponovaném místě pražského Starého Města.

Krematorium v Pardubicích od architekta Pavla Janáka z let 1921–1923 reprezentuje další specifický styl české architektury první třetiny 20. století – rondokubismus s významnými prvky citací národních výtvarných prvků.

Funkcionalismus zastupuje ve skupině NKP Hotel Avion v centru Brna, budova z roku 1928 od architekta Bohuslava Fuchse, která se stala jedním ze symbolů české avantgardní architektury.

Skupina technických NKP obsahuje jak stavby vesnické, tak příklady sofistikované industriální architektury. Všechny jsou navíc veřejnosti přístupné. Nejstarší z nich je vodní hamr v Dobřívě, stavba z počátku 19. století se zachovalým strojním zaří-

11

12

13

Obr. 11. Praha-Bubeneč, čistírna odpadních vod. (Foto Šárka Jiroušková, 2010)

Obr. 12. Těšnov (okres Trutnov), přehradní dílo Les Království. (Foto Karel Kuča, 2008)

Obr. 13. Krnov (okres Bruntál), dezignatura textilní továrny Alois Larisch, ruční žakár. (Foto Michaela Rysková, 2008)

zením a přivodními vantroky z přílehlého Hamerského rybníka. Zděný větrný mlýn v Kuželově představuje nejlépe zachovalý větrný mlýn holandského typu u nás. Byl postaven v roce 1842, na počátku 20. století doplněn o obytné stavení a stodolu, po ukončení provozu zachráněn Technickým muzeem v Brně, které jej v roce 1977 zpřístupnilo veřejnosti. Čistírna odpadních vod v Praze-Bubenci představuje nejstarší dochované zařízení tohoto typu v Evropě a byla postavena v letech 1900–1906 podle vítězného soutěžního projektu anglického inženýra

Williamy Henryho Lindleyho. Přehradní dílo Tešnov na řece Labi, vybudované v letech 1910–1918 (známější pod názvem přehrada Les Království nebo i přehrada Bílá Třemešná) tvoří zcela ojedinělé stavební dílo pozdního architektonického romantismu s věžemi a domem hrázného s novogotickým tvaroslovím. Obloukově koncipovaná hráz díla je dlouhá 224 a vysoká 41 m. Vzorkovna tkanin v areálu textilní továrny Alois Larisch v Krnově, takzvaná dezignatura, se dochovala ve stavu „posledního pracovního dne“ s plně funkčním technickým zařízením.

Rovněž pětice nových vernakulárních NKP je různorodá stářím, typologicky i regionálně. Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova je ve své současné podobě mimořádně cenným příkladem vesnické usedlosti typu takzvaného pojizerského domu, se všemi charakteristickými stavebními a výtvarnými atributy jeho obytné části. Takzvaná

Štáflova chalupa v Havlíčkově Brodě ve svém roubeném jádru obsahuje dýmnou jizbu, charakteristickou větracím otvorem pro odchod kouře v horní části stěny hlavní obytné místnosti. Jedna z největších roubených staveb severovýchodního Podkrkonoší, zájezdní hospoda Dřevěnka v Úpici, je nejstarší úpickou stavební památkou s trámovým dřevem datovaným na začátek 17. století. Fojtství ve Velkých Karlovicích je jedinečným celkem svého druhu,²⁸ datováno je k roku 1793. Jedinou zděnou, a tedy výrazem odlišnou vesnickou

■ Poznámky

28 Určitou raritou je to, že stavební podoba rychty byla cenná již v polovině 20. století natolik, že se kopie areálu stala součástí Dřevěného městečka Valašského muzea v Rožnově pod Radhoštěm, kde dodnes stojí. Rychta je tak „dvojnásobnou NKP“.

14

15

stavbou v souboru nových NKP je zemědělská usedlost čp. 3 v Krníně, bývalý svobodnický dvorec z doby okolo 1500 se dvěma sýpkami a četnými pozdně gotickými prvky.

Typologicky zajímavou novou NKP je celek hřebčince v Písku, budovaného od roku 1902 podle projektu architekta E. Sychrovského. Areál byl tehdy novátorsky řešen s ohledem na požadavky zdravého ustájení plemenných hřebců.

Škálu nových NKP doplňuje archeologická lokalita Dolní Věstonice-Pavlov, jedno z našich vůbec nejcennějších nalezišť z hlediska prohlubování poznání dokladů o způsobu života našich předků v dobách před mnoha tisíci let.

K souboru NKP náleží i pětice movitých kulturních památek z různého období a s nejrůznějším osudem. Takzvaný Závěšův kříž je jednou z nejvzácnějších památek svého druhu na světě. Je

o bohatě zdobený dvouramenný relikviařový kříž byzantského tvarosloví, jehož původ je předpokládán v Uhrách, odkud jej do Čech přivezla v roce 1270 matka královny Kunhuty, Anna Uherská, při útěku z Uher. Poté se dostal do držení Závěše z Falkenštejna, Kunhutina manžela, který jej nejspíše věnoval klášteru ve Vyšším Brodě.

Takzvaný Světelský oltář je od roku 1857 umístěn v kostele sv. Barbory v Adamově u Brna, který byl právě v té době vystaven v novogotickém slohu. Vlastní oltář pochází z let 1516–1525 a byl součástí vybavení cisterciáckého kláštera u dolnorakouského města Zwettl. Oltář je monumentálním řezbářským dílem, obsahujícím ve své kompozici celkem 59 pozdně gotických soch vyřezaných z lipového dřeva.

Zlomek latinského překladu Kroniky tak řečeného Dalimila, takzvané Dalimilovy kroniky, je

Obr. 14. Krnín (okres Český Krumlov), dům čp. 3, pozdně středověká usedlost. (Foto Pavel Bureš, 2010)

Obr. 15. Dolánky (okres Semily), Dlaskův statek. (Foto Pavel Bureš, 2009)

pergamen z období 1330–1340, který je významným dokladem hornoitalské knižní malby druhé čtvrtiny 14. století. Řada vyobrazení je zde doložena historicky vůbec poprvé.²⁹ Památku vydražila v roce 2005 pro své sbírky Národní knihovna České republiky.

Přemyslovský krucifix z Jihlavy je unikátní raně středověká památka, restaurovaná péčí Královské kanonie premonstrátů na Strahově ve druhé polovině 90. let 20. století a zatím vystavovaná ve sbírkách Strahovského kláštera.

Železniční motorový vůz M 290.001 s názvem Slovenská strela od července 1936 fungoval jako expresní železniční spoj mezi Prahou a Bratislavou. Památka je jediným dochovaným exemplářem původní dvojice prototypových motorových vozů a je uchovávána v muzeu podniku Tatra Kopřivnice.

Česká republika má tedy od letošního roku 276 národních kulturních památek, z toho 260 nemovitých a 16 movitých. Kategorie NKP je ze své podstaty kategorií výběrovou, která by měla zahrnovat jak památky klíčové z pohledu dějin českého národa, tak památky reprezentující nejcennější architektonická a umělecká díla jednotlivých slohových epoch včetně reprezentativních dokladů života a tvorby všech vrstev společnosti. Po několika rozšířeních v posledních letech se seznam NKP začíná tomuto ideálu významně přibližovat. Přesto ještě některá špičková díla zůstávají stranou. Další, i když početně jistě omezené doplnění seznamu NKP tedy zůstává stále aktuální a mělo by být předmětem širší odborné diskuse. Je jisté, že nadstandardní dohled nad údržbou, konzervací, restaurováním či celkovou obnovou tohoto segmentu kulturního dědictví má nezanedbatelný dopad na vytíženost jak pracovníků NPÚ, tak pracovníků krajských úřadů, které jsou podle aktuálního památkového zákona výkonnými orgány státní správy. Takto pragmatické úvahy by však neměly být jediným hlediskem posuzování odborné vyváženosti souboru NKP, který i při dnešním počtu (blížícím se třem stům) tvoří skutečně výběrový a exkluzivní segment našeho hmotného kulturního bohatství.

■ Poznámky

²⁹ Viz Zdeněk UHLÍŘ: *Zlomek latinského překladu Kroniky tak řečeného Dalimila*, Knihovna (online) 16, 2005, č. 1, s. 89–90. Dostupný z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/5189uhlir.htm> (vyhledáno 28. 3. 2010).